

FEATURES OF COGNITIVE ACTIVITY IN PRESCHOOL AND JUNIOR SCHOOL AGE

Denov Institute of entrepreneurship and pedagogy
Students of the direction of preschool education

B.Abdunazarova, M.Pardayeva, N.Sharafitdinova

Annotation-our article provides comprehensive analytical reports on the growth features of the cognitive process in younger school-age students;di. Feedback was also made on the development and formation of memory. An attempt was made to prove on the basis of evidence that the issue of age is an important indicator in the development of memory.

Keywords: reader, junior age, memory, mental state, experience, moral, order, term memory, growth.

Bolada bilish qobiliyatining rivojlanishi - Qobiliyat deb odamning ma'lum bir ish yoki harakatlarni boshqa odamlarga nisbatan osonlik va chaqqonlik bilan bajara olish layoqatiga aytiladi. Kishilarda rivoj topib, ularning qobiliyatlarida namoyon bo'lgan tug'ma xususiyatlar iste'dod deb ataladi. Har bir odam bir qancha layoqatlar bilan tug'iladi. Lekin tug'ma layoqatlar hali kamolotga yetgan qobiliyat emas. Layoqatlar odamlardagi tug'ma imkoniyatlardir.[5] Odatda umumiy va maxsus qobiliyatlar farqlanadi. Odam umumiy qobiliyatlarga ega bo'lganda faoliyatning har xil turlari bilan deyarli qiynalmay shug'ullana oladi. Bunday o'quvchilar tabiat fanlarini ham. gumanitar fanlarini ham yaxshi o'zlashtiradilar, Maxsus qobiliyatga ega bo'lgan odam qandaydir aniq narsa bilan muvaffaqiyatli shug'ullana oladi. Bog'cha [yoshida bilish](#), ba'zi bir maxsus va amaliy qobiliyatlar rivojlanadi. Qobiliyatning rivojlanishi tashqi va ichki sharoitlarning o'zaro aloqalari orqali belgilanadi. Rubinshteyn aytganidek, qobiliyat spiralsimon tarzda rivojlanadi: bir ko'rinishdagi qobiliyatlar keyingi rivojlanish [uchun imkoniyat yaratadi](#), natijada yana ham yuqori darajadagi qobiliyatlar rivojlanadi. O'rab turgan olam bilan bog'liq bilish qobiliyatlari o'z ichiga sensor qobiliyatlarni (predmetlarni va tashqi vositalarni idrok qilish) kabi intellektual, bilimlarni oson va mahsuldor o'zlashtirish, predmetlarning tabiatini va tevarakatdagi hodisalar haqida ma'lumotlarni anglash jarayonida rivojlanadi. Ko'pgina psixologlarning tadqiqotlari bilish qobiliyatlarining ancha erta paydo bo'lishi haqida ma'lumot beradi. Ularning miqdori predmetlarning o'ziga [hos tomonlarini anglay olish](#), qiyin vaziyatlarni hal qilish qobiliyati, [kuzatuvchanlik](#), ongining ijodkorligi va originalligini belgilaydi. Leytes umumiy aqliy qobiliyatlarning rivojlanishida faollik va o'zini boshqarish xususiyatlari katta ahamiyatga ega deydi. Hayratlanarli aqliy faollik, aqliy yuklamaga chanqoqlik intellektual jihatdan rivojlanishda ilgari ketayotgan bolalarning xarakteristikasidir. Bog'cha yosh davrida bevosita bilishning shakllaridan bo'lgan sensor etajonlarni va ko'rgazmali-fazoviy moddiyashirishni uddalay olish kabi xususiyatlar yuzaga kela boshlaydi. Kichik bog'cha yosh davridayoq bolalarda [modellashirish shakllangan](#), o'rnini to'ldirish harakatlar ularning keyingi rivojlanishi mazmunli yoki o'rnini egallovchi ob'ekt bilan aloqasi mavjud almashinish shakllari bilan bog'liq. Sensor va fazoviy modellar bilan harakatlarni egallashga yo'naltirilgan ta'lim bilish qobiliyatlarining rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi. Kichik maktab yoshi davri 1-4 sinf o'quvchilarining yosh oralig'ini o'z ichiga oladi. Albatta, bolaning o'sishi, uning ruhiyati va ongining taraqqiyoti, jamiyat a'zosi sifatida voyaga yetishi ayrim qonuniyatlarga asoslanadi. Mazkur davrda bola ruhiyatida muayyan o'zgarishlar yuzaga kelishini kuzatish mumkin. [1] Kichik maktab davrida bolaning birinchi bor maktab ostonasiga qadam qo'yishi unda o'quv faoliyatining boshlanishi hisoblanadi. Bolani birinchi bor maktab ostonasiga qadam qo'yishi bilan unda bir qator ruhshunosik qiyinchiliklar yuzaga kela boshlaydi. Bu davrni bola uchun ta'sirchan, qiziqarli o'tkazish har tomonlama yaxshi. O'quv faoliyati bolaning bilish jarayonlarining ixtiyoriy va barqaror xususiyatlarini, aql sifatleri va fikr yuritish jarayonlarining rivojlanishida ruhshunosik qiyinchiliklarining paydo bo'lishiga sabab bo'ladi. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning barcha o'qish faoliyati qat'iy ravishda maqsadga muvofiqlashtiriladi. Avvalo, kichik yoshdagi o'quvchilar o'qish, yozish, hisoblash malakasiga ega bo'lishlari, ona tili, tarix, arifmetika, geografiya, tabiyatshunoslik fanlaridan, shuningdek geometriya asoslaridan muayyan hajmda

<https://conferencea.org>February 28th 2023

bilimni olishlari lozim. Shu asosda bilim jarayonlarining taraqqiyoti, aqliy rivojlanishi yuzaga keladi. Faol mustaqil ijodiy rivojlanish uchun qobiliyat tarkib topadi. Shu bilan bir qatorda, o'quvchilarning bilim darajasi, qiziqishlari kengayadi, o'quvchida o'qishga bo'lgan ma'suliyatli munosabat tarkib topib boradi. Ruhiiy-axloqiy rivojlanish va xatti-harakatlar qoidalarini o'zlashtirish jarayoniga kichik maktab yoshidagi davrda axloqiy xatti-harakat poydevori qo'yiladi, axloqiy rivojlanish va xatti-harakat qoidalari o'zlashtiriladi. Shaxsning ijtimoiy yo'nalishi tarkib topa boshlaydi. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning axloqiy onglari 1-sinf dan 4-sinf gacha bo'lgan davr mobaynida muhim o'zgarishlarga uchraydi. [1] Ushbu yoshning oxirgi davrlariga kelib axloqiy bilimlar tasavvurlar va mulohazalari sezilarli darajada boyiydi, ancha anglangan bo'ladi, turli tushunchalarga ega bo'ladi, umumlashadi. 1 va 2 sinf o'quvchilarining axloqiy mulohazalari o'z xatti-harakatlari tajribasida va o'qituvchilar hamda ota-onalarning aniq ko'rsatmalari va tushuntirishlariga asoslanadi. 3-4 sinf o'quvchilari esa axloqiy mulohazalarida o'z xatti-harakatlari tajribasiga va kattalarning ko'rsatmalariga asoslanish bilan boshqa kishilarning tajribalarini ham analiz qilishga intiladilar. 7-8 yoshdagi o'quvchilar to'g'ridan to'g'ri kattalarni, jumladan, o'qituvchining ko'rsatmalarini kutib o'tirmay, ijobiy axloqiy ishlarining qanchasini o'z tashabbuslari bilan amalga oshiradilar. Kichik maktab yoshdagi o'quvchilarda namayon bo'ladigan xarakter xususiyatlarini, xatti-harakatlarni tahlil qilar ekanmiz, hamma vaqt ham munosabatlar amalga oshiriladigan barqaror va mustahkam xatti-harakat formalari deb bo'lavermaydi. Kichik yoshdagi o'quvchilarda xarakter jiddiygina tarkib topa boshlaydi. Kichik maktab yoshdagi o'quvchilar xarakteri, xatti-harakatlari o'zining beqarorligi va qarama-qarshiligi bilan farq qilishi mumkin. Shu munosabat bilan ba'zan ulardagi o'tkinchi ruhiy holatlarni xato ravishda hislatiga qo'shib yuborish mumkin. Kichik yoshdagi o'quvchilar uchun mehnatning tarbiyaviy ahamiyati kattadir. Biroq shuni ta'kidlab o'tish lozimki, har qanday mehnat ham shaxsda ijtimoiy jihatdan qimmatli hislatlarini tarbiyalayvermaydi. [2] Mehnat o'z shaxsiy manfaati uchun bajonudil va ko'p mehnat qilishga bo'lgan xudbinni ham tarbiyalaydi. O'quvchilar o'z-o'ziga xizmat qilish va o'zlari uchun foydali bo'lgan narsalarni tayyorlash bilan shug'ullanayotganlarida ularda mehnatsevarlikni tarbiyalashga xususan zo'r e'tibor berish kerak. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarni sekin-asta ko'pchilik foydasiga qaratilgan, boshqalar uchun bo'lgan ijtimoiy-foydali mehnatga jalb etish juda muhimdir. O'quv faoliyati kichik maktab yoshidagi o'quvchi uchun nafaqat bilish jarayonlarining yuqori darajada rivojlanishi, balki shaxsiy xususiyatlarini rivojlantirish uchun ham imkoniyat yaratadi. Shuni alohida ta'kidlash lozimki, yetakchi bo'lgan o'quv faoliyatidan tashqari boshqa faoliyatlar-o'yin, muloqot va mehnat faoliyati ham o'quvchi shaxsi rivojiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, bu faoliyatlar asosida muvaffaqiyatga erishish motivlari bilan bog'liq bo'lgan shaxsiy xususiyatlar tarkib topa boshlaydi. O'quv faoliyati Kichik yoshdagi o'quvchilarda o'qishda ma'lum yutuqlarga erishish ehtiyojini qondirishga, shuningdek, tengdoshlari orasida o'z o'rniga ega bo'lishiga imkoniyat ham yaratadi. Aynan ana shu o'rin yoki mavqega erishish uchun ham bola yaxshi o'qish uchun harakat qilishi mumkin. Ushbu yoshdagi o'quvchilar doimiy ravishda o'zlari erishgan muvaffaqiyatini boshqa tengdoshlari muvaffaqiyati bilan solishtiradilar. Ular uchun doimo birinchi bo'lish nihoyatda muhim. Ushbu yoshdagi o'quvchilarda mavjud bo'lgan ishonuvchanlik, ochiqlik, tashqi ta'sirlarga beriluvchanlik, itoatkorlik kabi xususiyatlari ularni shaxs sifatida tarbiyalash uchun yaxshi imkoniyat yaratadi. Kichik maktab yoshi davrini bolaning turli faoliyatlarda muvaffaqiyatga erishishini belgilab beruvchi asosiy shaxsiy xususiyatlarning yuzaga kelish va mustahkamlanish davri deb hisoblash mumkin. Mustaqillikni shakllantirish uchun bolaga mustaqil bajaradigan ishlarni ko'proq topshirish va unga ishonch bildirish nihoyatda muhimdir. Shuningdek, shunday bir ijtimoiy ruhshunosik muhit yaratish lozimki, unda bolaga biron bir ma'sul vazifani mustaqil bajarishni topshirish, bu ishni bajarish jarayonida bola o'zini tengdoshlari, kattalar va boshqa odamlarning lideri deb his qilishiga imkon yaratib berish lozimdir. Ana shu his bolada keyinchalik mustaqil bo'lishga undovchi motivlarni yuzaga keltirishda asosiy rol o'ynashi mumkin. Maktabga kelish oldidan bola o'z hayotining eng muhim davriga, ya'ni maktab davriga tomoniga qo'yiladigan turli tuman talablarni bajarishga, boshqacha

<https://conferencea.org>

February 28th 2023

qilib aytganda, ta'lim olishga hali ham jismoniy, ham ruhshunosik jihatidan tayyor bo'lmaydi. O'quvchilarning kichik maktab yoshidagi davri 7 yoshidan 11 yoshgacha boshlang'ich sinflarda o'qishi yillariga to'g'ri keladi. Bog'cha yoshidagi bolalik davri tugadi. Bola rasm chizish mashg'ulotlarida melg' yoki plastinkadan narsa yasash ishlarida va eng oddiy ko'rish yasash mashg'ulotlarida yaqqol namayon bo'ladi. Bola o'z xotiraini boshqarishda o'z xotiraini mustaqil tashkil qilishida bir muncha tajriba xosil qilgan bo'ladi. 7 yosh bolaning so'z xonasi ham yetarli darajada boy va mavhum tushunchalar miqdori ancha yuksak bo'ladi. Bola eshitganlarini yetarli darajda keng tushunadi. Soha mutaxassislarining yaratilgan tadqiqotlaridan ma'lum bo'lishicha, yaxshi tashkil qilingan ta'lim 6 yoshdan 7 yoshgacha bo'lgan o'quvchilar tafakkurini rivojlantiradi. Ular sodda mashqlar va masalalarni tuza oladigan hamda yecha oladigan bo'ladilar. Ularda burch hissi va javobgarlik hissi endigina namayon bo'la boshlaydi. 7 yoshli bola o'z hissiyotlarini boshqarish tajribasini ega bo'larningt hammasi maktab ta'limiga tayyorgarligi muhim shartlaridan biri yuqorida aytganlarining hammasi bolaning maktab ruhshunosliksi jihatidan tayyor ekanligi obyektiv tamoyillarga maquldir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. David G.Myers. "Psychology" Michigan USA: Worth Publishers.: 2011.
2. A.X.Yugay, N.A.Mirashirova «Obshaya psixologiya» T. TGPU, 2014.
3. Ivanov I., Zufarova M. "Umumiy psixologiya". O'z.FMJ., 2008.
4. Xaydarov F.I., Xalilova N. "Umumiy psixologiya". T.: "Fanva texnologiyalar" markazining bosmaxonasi: 2009.
5. <http://books.google.co.uz/books/S.K.Mangal>
6. www.tdpu.uz
7. www.pedagog.uz
8. www.ziyonet.uz
9. www.lex.uz;
10. www.bilim.uz;